

Mazhar Müfit Kansu (1873-1948)

Millî Mücadele öncesinde, sürecinde ve sonrasında önemli görevler üstlenerek Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Millî Mücadele kahramanları ile birlikte hareket ederek adını tarih sayfalarına yazdıran Mazhar Müfit Kansu, kendi ifadesine göre 1873 yılında Denizli'de doğmuştur. Babası ilgili dönemde Defteri Hakâni Müdürlüğü yapan Süleyman Müfid Bey, annesi ise Fatma Gülgam Hanım'dır.

Eğitim hayatına İstanbul'da Fatih Rüştîyesinde başlayan Mazhar Müfit Kansu, babasının tayini nedeniyle eğitimini Edirne'de sürdürmüştür. Rüştîye Mektebinden mezun olduktan sonra Mülkiye İdadisine girmiş ve 1889 yılında yüksek derece ile mezun olmuştur. Daha sonra İstanbul'daki Mektebi Mülkiye-i Şahane'yi tamamlamıştır.

Çalışma hayatına Gelibolu İdadisinde Tarih-i Tabii ve Hendese Öğretmeni olarak başlamış ve aynı dönemde Edirne İdadisinde Müdür Yardımcılığı görevini de yürütmüştür. Bir süre sonra öğretmenlik görevini tamamen bırakarak bürokrasinin idari kısmında yer almış ve Mayıs 1895'te Edirne Maiyet Memuru olmuştur. Bu sırada bir yandan Kaymakamlık stajını da tamamlayan Mazhar Müfit Kansu, 1897 yılında henüz 24 yaşında iken Havsa Kaymakamı olarak atanmıştır. Buradaki görevi dört yıl sürmüştür ve ardından 1901-1902 yıllarında Çorlu ve 1902-1908 yılları arasında da Uzunköprü'de kaymakam olarak görev yapmıştır.

Uzunköprü Kaymakamı olarak görev yaptığı sırada II. Meşrutiyetin ilan edilmesi, bölgede büyük bir heyecana yol açmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi de olan Mazhar Müfit Kansu, II. Meşrutiyet'in ilanını büyük bir memnuniyetle karşılarken; halkın meşruti yönetimi kavraması için elinden gelen çabayı göstermiştir. Meşrutiyet'in ilanı münasebetiyle bir tören düzenleterek, Uzunköprü Hürriyet Anıtı'nın açılışını gerçekleştirmiş ve anıtın açılışı vesilesiyle yaptığı konuşmada Meşrutiyetin anlamını halka ve öğrencilere anlatmıştır.

Uzunköprü Kaymakamlığından sonra yine 1908 yılı içerisinde İskeçe Kaymakamı olarak atanmıştır. Ancak bu görevde çok uzun süre kalmadan Mutasarrıflığa yükselmiş ve ilk görev yeri de Gümölcine Sancağı olmuştur. Sonrasında 1910-1911 arasında Lazistan (Rize), 1911 yılında önce Mersin sonra İzmit, 1914-1918 arasında da Balıkesir Mutasarrıfı olarak görev yapmıştır.

Rus kuvvetleri Anadolu'nun doğusundan çekildikten sonra ilgili bölgelerde oluşan yönetim boşluğunu hemen ve tamamen doldurmak mümkün olmamış ve bazı vilayetler bir süre vali vekilleri tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Bitlis de bu vilayetlerden olup Kalemî Mümeyyiz Hakkı Bey tarafından valilik görevi vekaleten yürütülmekteydi. 11 Nisan 1918 tarihinde Mazhar Müfit Kansu bu göreve asaleten atanmıştır. Hakkı Bey, valilik işlerini birkaç memur ile yürütmeye çalışıyordu, bu nedenle işlerin yürütülmesindeki problemleri ortadan kaldırmak amacıyla Kansu, ilk olarak vilayet kadrolarını yeniden düzenlemeye girişmiştir. Henüz Birinci Dünya Savaşının sona ermediği bu zaman dilimi Kansu tarafından, *gergin, endişeli ve gönüllerde huzursuzluğun olduğu bir hava* olarak nitelendirilmekteydi.

Mazhar Müfit Kansu, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olması nedeniyle diğer İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri gibi mütareke dönemi İstanbul basını tarafından doğal hedef haline getirilmişti. Valilik görevini sürdürdüğü sırada hakkında sık sık bu görevinden azledildiğine yönelik haberler yayımlanmaya ve İstanbul'da başlayan İttihatçı avı nihayet Mazhar Müfit Kansu'ya da uzanmaya başlamıştı. Bu sırada IX. Ordu Müfettişliği görevine getirilen Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkmış ve ardından Havza üzerinden Amasya'ya geçerek buradan bazı vilayetlerdeki askeri ve mülki erkâna telgraflar göndermiş, buldukları yerlerde Milli Mücadele taraftarı cemiyetlerin olup-olmadığını öğrenmek istemiştir.

Bu telgraflardan bir tanesi de Bitlis Valisi Mazhar Müfit Kansu'ya gelmiştir. İlgili telgrafın tam metni şöyledir; *“Vilayat-ı Şarkıye Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin vilayet merkezleri ile livalarında ve mülhakatında teşkilatı var mıdır? Belli başlı müessis ve mümessilleri kimlerdir? Civar vilayetlerdeki teşkilat ile haiz-i irtibat ve muhaberede midir? Başka cemiyetler var mıdır? Bittahkik iş'arına inayetlerini rica ederim.”* Kansu, bu sırada Mustafa Kemal Paşa'yı şahsen tanımamakta, görüş ve düşüncelerini bilmemektedir. İstanbul'da başlayan ve tüm yurda yayılan İttihatçı avı ve Mustafa Kemal Paşa'nın da Padişah Vahideddin ve Damat Ferid Paşa Hükümeti tarafından resmen görevlendirilmiş olması sebebiyle onun, İstanbul Hükümeti ve Padişahın emri dışında hareket edemeyeceğini düşünmüş ve bu suretle zaman kazanmak istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği cevapta *“şifreli telgrafınızı halledemedim”* demekle yetinmiştir. Söz konusu cevap Mustafa Kemal Paşa'yı şüpheye düşürmüş ve şahsen tanımadığı Mazhar Müfit Kansu hakkında General Kazım Dirik'ten bilgi almak istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın *“Bu vali galiba bizden değil yahut da bize itimat etmiyor. Kendisine çektiğimiz telgraf gayet açık idi.”* sözleri üzerine Kazım Dirik, Mazhar Müfit Bey'i tanıdığını ve siyasi görüşlerinin kendilerinden farklı olamayacağını söylemiştir. Anılan telgraf, bu defa Kazım Dirik tarafından gönderilmiş ancak Mazhar Müfit Kansu ilgili durum karşısında şüphelerini gideremediği için ona da aynı cevabı vermiştir. Yurt genelindeki işgaller, İtilaf Devletlerinin tehdit ve tahakkümleri, İstanbul'da İttihat ve Terakki mensuplarının tutuklanması, bürokratlar arasında yaşanan güvensizlik gibi nedenler doğal olarak Mazhar Müfit Kansu'yu da temkinli davranmaya itmıştır.

Bu sırada, İran tebaasından olduğunu ileri süren Karabet Efendi ismindeki bir şahıs, Damat Ferid Paşa Hükümetine şikayette bulunarak Ermenilere yapıldığı gibi kendisinin de tehcire tabi tutulduğu, evinin ve eşyalarının yağmalatıldığı şikayetinde bulunmuş ve bundan sorumlu olarak da Mazhar Müfit Kansu'yu göstermiştir. Kansu, tehcir politikasından dolayı Damat Ferid Paşa Hükümeti tarafından suçlu bulunmuş ve Doğu Anadolu'daki diğer vilayetlerin valilerine emir gönderilerek tutuklanması istenilmiştir. Henüz durumdan haberdar olmayan Kansu, 23 Mayıs 1919'da Bitlis Jandarma Kumandanı Hasan Bey aracılığı ile Bitlis Valiliği görevinden azlini istemiştir. Ancak Kansu zaten 3 Mayıs'ta resmî olarak Bitlis Valiliği görevinden azledilmiş durumdadır ancak bu azilden haberi yoktur. Azledildiğini öğrendikten sonra kendisi için tehlikeli olduğunu düşündüğü İstanbul'a dönmek yerine Erzurum'a geçmeye karar vermiştir. 13 Haziran 1919'da Erzurum'a ulaşan Kansu, doğrudan XV. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın yanına gitmiştir. Kazım Karabekir Paşa, bu güvensiz ortamda Mazhar Müfit Kansu'nun güvendiği nadir kişilerden biridir. Böylece Kansu'nun hayatında Milli Mücadele yolunda ilerleyeceği ve Mustafa Kemal Paşa ile dostluklarının başlayacağı ve ölümlerine dek birlikte olacakları dönem başlamıştır.

Mazhar Müfit Kansu'nun Erzurum'a vardığı sırada kongre hazırlıkları devam etmekte ve Mustafa Kemal Paşa da henüz Amasya'da bulunmaktaydı. Kansu, bu zaman dilimini değerlendirerek Erzurum halkı ile temas etmekte ve halkın vatan müdafaasına dair fikirlerini öğrenmeye çalışmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa ise 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a varmıştı. Mustafa Kemal Paşa ile ilk defa burada karşılaşan Mazhar Müfit Kansu'ya Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gitmeyerek vatan hizmetinde bulunmak amacıyla Erzurum'a gelmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Kansu'ya burada ilk olarak Kongre'nin güvenliğinin sağlanması konusunda sorumluluk verilmiştir. İlgili görev haricinde, Kongre sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ile ilgili çeşitli görevler üstlendiği de bilinmektedir.

Kongre sürecinin devam ettiği sırada Damat Ferid Paşa Hükümeti, Erzurum'daki mülki ve askeri erkâna gönderdiği bir emirle Mustafa Kemal Paşa ve kongre çalışmalarında görev alan kişilerin Kanun-ı Esasi'ye aykırı hareket ve tutumları nedeniyle tutuklanmalarını istemiştir. Mazhar Müfit Kansu da tutuklanması istenilen kişiler arasında yer almaktadır. Ona isnat edilen suçlar ise; Erzurum'da birlikte hareket ettiği kişilerin “ihtilalci” olarak değerlendirilmesi, Ermeni tehciri

konusundaki tutumu ve Bitlis Valiliği yaptığı sırada halkı kandırarak silahlı çeteler oluşturmak ve bu çeteler aracılığı ile ihtilal yapmaya çalışmak iddialarından oluşmaktaydı. İlgili iddialar karşısında Divan-ı Harp'te yargılanmasına karar verilerek tutuklanması ve İstanbul'a gönderilmesi istenilmiştir. Ancak ilgili dönemde Erzurum Valiliğini vekaleten yürüten Kadı Hurşit Efendi söz konusu tutuklama emirlerini uygulamamıştır.

Bölgesel bir nitelik taşıyan Erzurum Kongresinin akabinde Sivas'ta düzenlenen ulusal nitelikteki kongre sonrasında Mazhar Müfit Kansu da yeni seçilen Heyet-i Temsiliye üyeleri arasında yer almıştır. Sivas Kongresi sonrasında Mazhar Müfit Kansu, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Ankara'ya geçmiş bir süre burada Heyet-i Temsiliye'nin mali işlerini yürütmüş ardından İsmet Paşa ile birlikte İstanbul'a son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne katılmak üzere yola çıkmıştır.

Son Osmanlı Mebusan Meclisine Hakkari Milletvekili olarak katılan Kansu, İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi ve Mebusan Meclisinin de basılarak çeşitli milletvekillerinin tutuklanması sonrası gizli olarak İstanbul'dan ayrılmayı ve Ankara'ya ulaşmayı başarmış ve 1 Mayıs 1920 tarihinde Hakkari Milletvekili sıfatıyla Büyük Millet Meclisi'ne katılmıştır.

Kansu, Büyük Millet Meclisinde milletvekili sıfatı ile bulunmasına rağmen milletvekilliği dışında çeşitli görevler de üstlenmiştir. Örneğin, Meclis çalışmalarına katıldıktan hemen sonra üç ay süre ile Elazığ Valiliği görevini üstlenmiş, Meclisin Kayseri'ye taşınması ihtimali karşısında Kayseri'ye giderek buradaki hazırlıkları organize etmiş, halkın topladığı yardımların cepheye ulaştırılmasını sağlamış ve Yozgat İstiklal Mahkemesi üyeliği yapmıştır. İlgili dönem Meclis dışı çalışmalarını 23 Temmuz 1922 tarihinde tamamlayarak tekrar Meclis çalışmalarına dönmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği birçok görevi layıkıyla tamamlayan Kansu, bazı noktalarda Mustafa Kemal Paşa ile fikir ayrılığına da düşmüştür. Örneğin, Kansu ve diğer bazı Milli Mücadele taraftarları Milli Kongreler sürecinde oluşturulan Heyet-i Temsiliye'nin Büyük Millet Meclisinin açılması ile birlikte görevinin sona ermesi gerektiğini düşünmekte idi ancak Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'nin devam ettirilmesi ve ilgili dönem için bu konuda herhangi bir girişimde bulunulmaması düşüncesinde idi. Nitekim ilgili konuda Mustafa Kemal Paşa'nın isteği Kansu tarafından da kabul edilmek durumunda kalmıştır.

Milli Mücadele sürerken milletvekillerinin gelecekte beklenenlerini öğrenmek amacıyla bir anket çalışması düzenlenmiş ve bu çalışmaya katılan Kansu gelecekte beklenenlerini şu şekilde ifade etmiştir; *“Senelerden beri efendiliği na-ehiller tarafından gasp edilen muhterem köylümüzün efendiliğini kendisine iade hakkına hürmet etmeye ve emr-i idareyi onlara verecek yani halka doğru gidecek, idarenin tesisi için tanzimi muktezi kanunların süratle tedvin ve tatbikine mütevakıftır.”* Halkçı bir yönetim anlayışı benimsediği açık olan Kansu, halkın gasp edildiğini düşündüğü haklarını onlara iade ederek yönetim sistemini ehil olmadığını düşündüğü kişilerin ellerinden kurtarmak istemektedir. Bu anlayış çok açıktır ki Cumhuriyet ve Demokrasi kavramlarını esas alan ve ihtiva eden bir düşünce olması bakımından dönem şartları itibarıyla oldukça önemlidir. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce ve inkılapları ile de doğrudan uyum sağlayan anlayışın temel aldığı fikrin Kansu tarafından da ifade edilmesi ideallerinin aynı olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Hak ve adalet kavramlarını oldukça önemseyen Kansu, Mecliste yaptığı birçok konuşmasında bu durumlara dikkat edilmesini, liyakat usulünün her alanda uygulanarak tüm idari sistemin bu çerçevede oluşturulmasını, çocukların eğitime eşit şekilde erişmesini ve eğitim sisteminin dikkatle uygulanmasını, öğretmenlerin ve memurların maaşlarının zamanında ödenmesini ve bu konuda bölgesel şartların göz önünde bulundurularak maaşların ilgili şartlara göre ayarlanmasını, kimsesiz çocukların daha iyi ve zanaat eğitimleri ile desteklenmesini, vergi sisteminin bölgenin sosyo-

ekonomik durumuna göre ayarlanmasını, merkezi yönetimden ziyade yerel yönetimlerin ön plana çıkarılması ve bu yönetimlerin güçlendirilmesini, halkın mağdur olmasına neden olabilecek herhangi bir ayrımcı uygulamanın milletvekillerine dahi imtiyaz olarak tanınmamasını ve kadın-erkek eşitliğinin yaşamın her alanında sağlanması gerektiğini savunmuştur.

Kansu, halktan toplanan vergilerin yine halkın refahı için harcanması düşüncesindeydi. İlgili konuda Meclis kürsüsünde birçok konuşmasını bulmak mümkün olmakla birlikte sadece iki örnekle söz konusu duruma bakış açısını yansıtmaya çalışacağız. 1924 senesi bütçe görüşmelerinde Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey'in Meclis Kütüphanesine ayrılan iki bin liralık meblağın üç bin liraya çıkarılması fikrine şiddetle karşı çıkan Kansu, halkın parası ile kütüphaneye kitap alınmasının uygun olmadığını çünkü birçok milletvekilinin kitapları açıp okumadığını, ayrılan bütçenin yeterli olduğunu, eğer daha çok kitap okumak isteyen milletvekili olursa onların da ellerini ceplerine atarak kitap almaları gerektiğini ifade etmiştir. Okumaya oldukça meraklı olan Kansu'nun halkın parasının milletvekilleri için kullanılmasının doğru olmadığından yola çıkarak bu teklife şiddetle karşı çıktığı ifadelerinden net olarak anlaşılmaktadır. Diğer bir örnek ise, kanunen kendisine otomobil tahsis edilen kişilerin bu otomobilleri kendisi haricindeki kişilere de (ailesine, komşusuna) kullandırması ve söz konusu otomobillerin olmadık işler için de kullanılmasıdır. Otomobilin kullanma amacı dışındaki kullanımına örnek olarak Kansu, beş kuruşluk bir limon almaya bu otomobilin gönderilerek devlet bütçesinden yüz elli - iki yüz kuruşun benzin masrafı olarak harcanmasını gösterir. Halkın vergileri ile kendisine otomobil ve benzeri imkanlar sağlanan idarecilerin devlet gelirleri ile giriştiği ve halkın parasını kendi şahsi işleri için kullandığı sistemin sürdürülmesi Kansu'nun milletvekilliği dönemlerinde daima mücadele ettiği alanlardan olmuştur.

Meclis'in din alanında da halka hizmet amacıyla çeşitli çalışmalar yaptığı, laiklik temelinde devlet işlerini oturtmaya çalıştığı bir dönemde Mazhar Müfit Kansu da fikirlerini dile getirmiştir. Ona göre, ilgili kavramın farklı yorumlamaları ve halk arasında farklı anlamlarda kullanımı olmasına rağmen laiklik din dışı bir düşünce ya da dini reddeden bir anlayış değildir. Kansu'nun Mecliste yaptığı konuşmalardan kendisinin laik düzeni savunduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Diğer yandan halkın dinini daha doğru öğrenebilmesi için de özellikle Kur'an ve hadislerin doğru bir şekilde tercüme edilerek halka ulaştırılması için devlet imkanlarının azami olarak kullanılmasını istemiş ve ilgili konudaki çalışmalar için ayrılan bütçelerin Meclisten geçmesinde de destekte bulunmuştur.

Kansu, ilk Mecliste Adliye Vekili adayı olarak ismi Mustafa Kemal Paşa tarafından önerilmesine ve kendisinin ilgili alanda ihtisası olmadığı gerekçesi ile bu adaylığı kabul etmemesine rağmen sonrasında Yozgat İstiklal Mahkemesi Üyeliği ve Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.

Genellikle dış politikada Türkiye'nin komşuları ile olan ilişkilerine dair fikirlerini beyan ederken ağırlıklı olarak Yunanistan ile Türkiye arasındaki meseleler üzerinde duran Kansu, ilgili konudaki en sert eleştirisini 1930 senesinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan bir anlaşmaya yönelik yapmıştır. İlgili anlaşmanın öngördüğü hususlar nedeniyle Türkiye'nin bazı haklarından feragat etmek zorunda kaldığı iddiası ile Başvekil İsmet Paşa ve yönetimini suçlamıştır. Ayrıca Uluslararası Parlamentolar Birliği Türk Grubu içerisinde de Saymanlık görevini üstlenen Kansu, diğer devletler ile Türkiye arasındaki ilişkilerde dostluğu temel alarak düşmanlık yapılmasını yanlış bulan, ancak dostluk şartlarının gerektirdiği karşılıklı iyi niyetin sağlanamadığı durumlarda ise söz konusu sorunların tavizsiz bir şekilde Türkiye lehine çözülmesini savunan bir anlayışa sahiptir. Mustafa Kemal Atatürk çizgisinde, milli meseleler konusunda oldukça hassas, milli, açık ve dürüst bir politika anlayışı hedefi doğrultusunda hareket etmeye çalışmaktadır.

İlk meclise Hakkari milletvekili olarak katılan Kansu, II., III., IV., ve V. Dönemlerde Denizli milletvekili olarak görev yapmış ve sonrasında VI., ve VII. Dönemlerde de Artvin (Çoruh) milletvekilliği yapmıştır. VII. Dönemden sonra 72 yaşında aktif siyasi yaşama veda etmiştir. Milletvekilliği boyunca Meclis içerisinde çeşitli komisyonlar içerisinde aktif görevler almasının yanı sıra görüldüğü üzere Meclis dışında da birçok çalışmada bulunmuştur.

Soyadı kanunu çıkmadan önce Kansu'nun "Nakipoğulları" aile adını da kullandığı bilinmektedir. Soyadı kanununun çıkması akabinde Mazhar Müfit Kansu'nun akrabası olan Dr. Şevket Aziz Bey, "Kansu" soyadını seçmiş ve bunu Mazhar Müfit Kansu ile de paylaşmış, o da Mustafa Kemal Atatürk'e sunmuş ve Atatürk de bizzat kendi el yazısı ile yazıp imzaladığı bir kağıtla aileye "Kansu" soyadını vermiştir.

Mustafa Kemal Paşa ile Erzurum'da başlayan dostlukları onun ölümüne kadar sürmüştür ve bu süreç içerisinde Mazhar Müfit Kansu ile Mustafa Kemal Atatürk arasındaki ilişki oldukça yakın seyretmiştir. Bahsedildiği üzere birkaç konu hariç olmak üzere çok ciddi bir fikir ayrılığı yaşamamışlardır. Kansu'nun milletvekilliği süresince devam ettirdiği ve her koşulda öne çıkardığı milli ve halkçı anlayışını Mustafa Kemal Atatürk'ün çizgisi üzerinde sürdürmüştür.

Nüktedan bir kişiliğe sahip olan Kansu, aynı zamanda iyi bir hatiptir. Müziğe piyano çalmayı öğrenecek kadar meraklı, bazı konularda ise fikrini değiştirmeyecek kadar inatçıdır. Siyasi yaşamı bıraktıktan sonra 12 Kasım 1948 tarihinde halen Ziraat Bankası Yönetim Kurulu Üyesi olarak görev yaptığı sırada yaşama veda etmiştir. Ölmeden önce Son Telgraf Gazetesinde anılarının büyük bir bölümünü yayımlayarak Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin daha iyi anlaşılabilmesine de katkıda bulunmuştur.

Ahmet SEZGİN

KAYNAKÇA

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, Cilt III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara.

DENİZLİ, Hikmet, **Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İlk Meclis Anketi Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri, Yay. Haz. Cihangir Gündoğdu, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 2004.

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, IV. Dönem.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

SEZGİN, Ahmet, **Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Kansu ve Siyasi Faaliyetleri (1923-1939)**, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli 2016.

Son Telgraf Gazetesi

TBMM Milletvekilleri Hal Tercümeleri.

TBMM Milletvekilleri II., III., IV., ve V. Dönem Seçim Mazbataları.

TBMM Zabıt Ceridesi, I., II., III., IV., ve V. Dönem.

YAVUZ, Nurcan, **I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey'in Faaliyetleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum 1990.

EK 1. Mazhar Müfit Kansu'ya ait Mustafa Kemal Paşa tarafından imzalanan Türkiye Büyük Millet Meclisi II. Dönem Kimlik Belgesi.

EK 2. "Kansu" soyadının Mazhar Müfit Bey ve ailesine verildiğine dair Mustafa Kemal Atatürk tarafından yazılıp imzalanan belge.

03/12/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mazhar-mufit-kansu-1873-1948/?pdf=3501> adresinden erişilmiştir